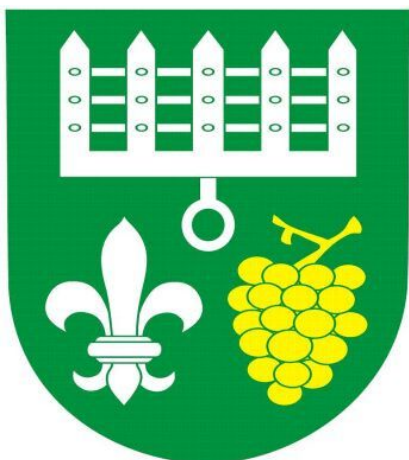


Zastavení čtvrté: Diváky



Počátkem 13. století vlastnil Diváky Lev z Klobouk, který založil premonstrátský klášter v Zábřevicích a věnoval mu své nemovitosti – v listině z roku 1237 stvrdil papež Řehoř IX. majetek kláštera včetně Divák. V roce 1262 prodal zábrdovický klášter Diváky klášteru augustiniánek *Cella Sanctae Mariae* v Brně s tím, že cena bude uhrazena postupnými splátkami. Roku 1278 byl však klášter augustiniánek vypálen a zničen vojsky Rudolfa Habsburského, takže ztratil možnost cokoliv splácet a zábrdovický klášter žádal Diváky zpět. Vleký soudní spor mezi oběma kláštery se podařilo urovnat teprve r. 1287 tím, že agustiniánky postoupily zábrdovickému klášteru náhradou jinou nemovitost a

Diváky si ponechaly, Někdy před rokem 1351 byl na horním konci vesnice postaven **kostel Nanebevzetí Panny Marie**. Nejspíše ve stejné době se začala na svazích Staré hory pěstovat vinná réva.

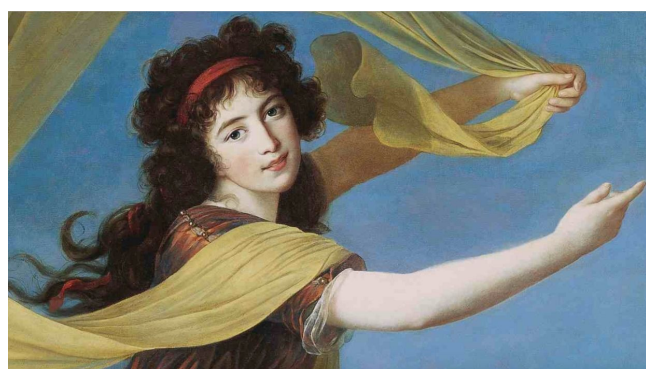


Klášter augustiniánek ale v 16. stol. zcela zanikl a jeho objekty v Brně i jeho majetek daroval Rudolf II. 24. září 1578 jezuitskému řádu včetně Divák, které tehdy měly panský dvůr, pivovar, mlýn, vinohrady a les. Faktickým správcem vsi bylo město Brno, které se z výnosů Divák zavázalo udržovat jezuitskou kolej v prostorách bývalého kláštera augustiniánek.

Během uherských nepokojů byly v květnu 1605 Diváky spolu s dalšími okolními obcemi vypáleny, za třicetileté války byly v roce 1623 znovu zničeny sedmhradským vévodou Gáborem a poté ještě polskými vojsky. Po válce opravený kostel se stal filiálkou vzdálených Vážan a v 70. letech 17. století, poté co jezuité získali Boleradice, byl přifařen k nim. Ke cti Jana Nepomuckého, který byl prohlášen blahoslaveným v roce 1721, byla v letech 1722–1726 u jezuitského zámku v Divákách postavena jeho socha, zhotovená brněnským sochařem Stangem. Zprvu stála v parku u potoka, ale po velké vodě v letech 1831 a 1841 byla přenesena ke kostelu.



Dnešní budova **zámku** pochází ze 17. století a byla postavena pro potřeby brněnské jezuitské koleje v místech, kde patrně stávala starší tvrz. Další dějiny tohoto aristokratického sídla daly Divákům zcela novou a zvláštní atmosféru: kontrast mezi výlučně německým prostředím zámku, jehož obyvatelé vstupovali do politických osudů habsburské říše, a zcela českým prostředím moravské vsi. Roku 1773 papež zrušil jezuitský řád a jeho majetek převzal náboženský fond. Roku 1789 získal bývalý jezuitský statek od náboženského fondu do pronájmu dvorní rada Anton Friedrich von Mayern,



kteřý v červnu 1807 Diváky odkoupil, ale již v listopadu je od něj odkoupil rakouský hejtman Franz von Langendonck, jenž je v závěti odkázal své milence **Karolině, kněžně von Liechtenstein, rozené hraběnce von Manderscheid-Blankenheim** (1768–1831). Ta předala v říjnu 1827 divácké panství svému nemanželskému synovi, jehož otcem byl hejtman von Langendonck – rodiče pro něj vyjednali

šlechtické jméno **Charles Louis vikomt de Fribert** (1793–1874) a jeho manželkou se stala **Everilda Ursula, roz. hraběnka Esterházy de Gálantha** (1791–1874). Manželé Fribertovi

přišli ve Vídni r. 1830 o své jediné dítě, Ladislava Karla (1829–1830). Pohřbili ho nejprve na nově zřízeném diváckém hřbitově (který nahradil původní hřbitov u kostela) a v dubnu 1833 nechal de Fribert vysvětit v novou **kapli svatých Andělů strážných** s rodinnou hrobkou v zámeckém parku, do níž byly ostatky malého hraběte dodatečně uloženy, později pak i sami manželé Fribertovi a hraběnčin bratr László Esterházy de Gálantha.

Podle hraběnčiny závěti z r. 1872 měla dědictví převzít **Terezie Sengová, roz. Matějčková** (1838–1919), její oblíbené služebná a přítelkyně. Devatenáctiletá dcera lichtenštejnského správce v Kostelci nad Černými Lesy si vzala o padesát let staršího **dr. Franze Senga**, rodinného lékaře manželů Fribertových, proslulého filantropa. R. 1868 ovdověla a veliké jmění, které po svém manželovi získala, vložila do mimořádného charitativního úsilí, které navazovalo na dílo manželovo a které vlastně zastiňovalo i zájem manželů Fribertových o rozvoj Divák. Kromě bohatých darů kostelu (hlavní oltář a monstranci) a hřbitovu zřídila dvě velké instituce: **Mariánskou opatrovnu** (jesle, školu, ženskou dílnu a ošetrovnu) a dívčí školu, o kterou se staralo šest **sester III. řádu sv. Františka**. V součásti školy byla **kaple Panny Marie Pomocné**, třetí z diváckých kaplí, kde se koncem 19. století sloužily mše svaté.



Příbuzní manželů Fribertových se však nakonec postarali o to, že zámek nezískala Terezie Sengová, nýbrž hraběnčina neteř **Marie Ottilie, hraběnka von Murray, baronka von Melgum** (1821–1896). Ta dala pod kaplí rodiny Fribertových zřídit novou, spodní hrobku pro sebe a svou rodinu a roku 1889 předala Diváky jako spoluvlastnictví manželskému páru, který tvořila její dcera **Almerie Thérèse Clotilde, hraběnka von Salis-Zizers** (1856–1917) a její manžel **Karl Alexander Elias Ulrich, svobodný pán von**

Levetzow (1848-1918), který pocházel z Meklenburska a byl luterán, ale stal se rakouským důstojníkem a před sňatkem s Almerií také katolíkem. Rodina von Levetzow byla v té



době evropsky proslulá díky **Ulrice Sofii von Levetzow** (1804-1899), kterou proslavil Johann Wolfgang Goethe tím, že se ve 20. letech 19. století před zraky evropské aristokracie ucházel o její ruku, přestože byl o 55 let starší. Učinil tedy přesně to, co velmi úspěšně o půl století předtím učinil v Divákách dr. Seng. Rodina von Levetzow a nakonec i samotná Ulrike však slavného básníka zdvořile odmítli, což se na Goethově straně promítlo do hluboké frustrace, vyjádřené básní *Marienbader Elegie*. Postoj Ulriky je zjevný z toho, že se už nikdy neprovdala a věnovala se v Sudetách charitativnímu úsilí. Dědeček básnický proslulé Ulriky Theodosius von Levetzow (*1744) a praděd diváckého Karla Alexandra Otto Sigismund von Levetzow (1750-1811) byli bratři.



Baron Karel Alexander von Levetzow měl ze svého prvního, luterského manželství s Antonií hraběnkou Bukuwka von Bukuwky (1847-1874) jediného syna, spisovatele a libretistu **Karla Michaela von Levetzow** (1871-1945), vedle bratří Mrštíků nejvýraznější kulturní osobnost Divák. Mladý baron získal vzdělání na jezuitském gymnáziu v Kalksburgu u Vídně, ale ideový střet mezi liberální rodinnou výchovou a konzervativním řádem jezuitské koleje vyvolal v umělecky nadaném protestantovi revoluční vzdor – byl proto ze školy vyloučen a musel maturovat na jiném gymnáziu.

Po maturitě začal publikovat poezii a žil krátce v Divákách spolu s otcem a nevlastní matkou. V té době navázal přátelství s **Aloisem Mrštíkem** (1861-1925), který byl od r. 1889 učitelem na nově rekonstruované divácké škole, i jeho bratrem **Vilémem Mrštíkem** (1863-1912).



Alois a Vilém Mrštíkovi v době, kdy se poznali s Karlem Michaelem von Levetzow

Sociální drama *Maryša*, k němuž bratři Mrštíkovi sloučili několik různých tematických podnětů, jej zaujalo natolik, že je přeložil do němčiny – premiéra německé verze se uskutečnila 16. 3. 1909. Vzhledem k dramatické odlišnosti skutečného příběhu

těšanských manželů Turkových a literárního ztvárnění jejich sňatku vzbuzovalo drama drama bratří Mrštíkoviých v Těšanech i Divákách hluboké rozpaky (vztahu mezi historickou skutečností a mrštíkowskou fikcí se věnuje článek Jana Peňáze).

Karl Michael odešel nakonec do Vídně studovat právnickou fakultu s nadějí na kariéru diplomata. Více však zakotvil v přístavech literárních kaváren a věnoval se spíše přednáškám fakulty filozofické, hudbě a literatuře. Když studium r. 1895 ukončil, rozešel se s otcem a macechou, kteří mu bránili v dráze vojenské (jež bývala předstupněm kariéry státníka), neboť věděli, že povaha mladého barona se vylučuje s jakoukoliv disciplínou. Karl Michael využil finančního dědictví po vlastní matce i svých jazykových možností (znal přibližně 10 jazyků) a začal samostatně cestovat: navštívil během svého života postupně Španělsko, Portugalsko i Skandinávii, severní Afriku, Ugandu, Jižní Ameriku, Indii i Cejlon a mezi jednotlivými cestami trávil čas v Itálii, Francii a Německu a věnoval se tvorbě poezie a operním libretům.

První světová válka jej zastihla v Itálii, a když se odtud snažil emigrovat do Francie, byl zatčen a internován po 4 roky na Sardinii. Teprve na intervenci své macechy, která se z židlochovického zámku osobně znala se španělským králem, získal právo volně se pohybovat po ostrově. Z internace byl propuštěn až r 1919, kdy už nežil ani jeho otec, ani jeho nevlastní matka. Divácké dědictví bezprostředně po vyhlášení republiky převzal nejstarší z jeho nevlastních sourozenců **Heinrich Wladimir svobodný pán von Levetzow** (1879-1918), ale ten onemocněl na španělskou chřipku a v depresi spáchal v prosinci 1918 sebevraždu skokem z čelního balkonu diváckého zámku. První světová válka byla tak v Divákách zarámována dvěma dramaticky provedenými sebevraždami: r. 1912 Viléma Mrštíka před jeho včelíny a r. 1918 Heinricha Wladimira před vlastním zámkem.

Karl Michael dobrovolně přenechal správu diváckého statku svému mladšímu nevlastnímu bratrovi **Paulu Güntherovi von Levetzow** (1886-1965), což bylo podobně špatné řešení, jako kdyby se hospodářství ujal sám. Statek se propadl do obrovských dluhů, jimiž se zabývala i československá vláda, protože rodina von Levetzow strhávala do bankrotu také divácké obecní a regionální hospodářství. Paul Günther se koncem 20. let pokoušel majetek získat zpět hazardními hrami, což situaci pochopitelně ještě zhoršilo – r. 1930 byla na statek uvalena nucená správa a r. 1936 byl prodán soukromé cukrovarnické společnosti, která se zavázala dluh splatit.

Karl Michael zprvu žil ve vyhrazeném skromném bytě na zámku, a kdykoliv se mu podařilo získat nějaké prostředky, pokračoval v dřívějším neklidném světoběžném způsobu života a umělecké tvorbě, která byla podobně jako u Viléma Mrštíka doprovázena pocitu zneuznání. K dílům jeho vrcholného období patří opera *Die schwarze Orchidee* (1928, hudba Eugen d'Albert), *Mister Wu* (1932, hudba Eugen d'Albert a Leo Blech), *Der goldene Schlüssel* (1933, hudba Hannes Sieber) a *Enoch Arden* (1936). Od roku 1930 už žil, hlavně kvůli ekonomické nouzi, ve svém bytě na diváckém zámku současně s dalšími dvěma rodinami. Zámek stále obývala zadlužená rodina Paula Günthera von Levetzow: jeho manželka Josephina Maria Franziska, hraběnka Halka von Ledóchow-Ledóchowski (1892-1965), a jejich 4 děti: Franziska Maria (1917-1994), Karl Borromeus (1918-1964), Theofilus Erdmann (1919-1944), Heinrich Sigmund (1922-1945). V samostatném rodinném domě v zámeckém areálu žila dále sestra Paula von Levetzow se

svou rodinou. **Maria Aglae Theodora, rozená svobodná paní von Levetzow** (*1882), která se provdala za uherského, resp. chorvatského šlechtice **Stefana von Bornemisza-Stolnikowich de Mikulich** (1864–1928) a jejich 3 děti byly Almerie (*1903), nadaná malířka diváckého kraje, Karl Stefan (*1904) a Albert Stefan (*1910).



Maria Aglae Theodora von Bornemissza-Stolnikowch de Mikulich, roz. von Levetzow s dcerou Almerií a synem Karlem Stefanem v Divákách kolem r. 1910

Karl Michael postupně podlehl iluzi národního socialismu – zřejmě pro něj jako romantika a vizionáře byly Hitlerovy myšlenky ztělesněním mimořádného činu, po jakém toužil a jaký sám nedokázal v životě uskutečnit. Stýkal se v té době s dr. Fritzem Felzmannem, rodinným lékařem diváckých baronů, který měl praxi v Hustopečích. Právě ten zajistil, že když se roku 1938 Hustopeče staly součástí Velkoněmecké říše, dostalo se Karlu Michaelovi pozvání městské rady, aby se do Hustopečí přestěhoval a stal se kronikářem města, které romanticky snilo o nové budoucnosti a snažilo se prezentovat jako centrum německého kulturního života. S německým národním socialismem se ztotožnili i sourozenci Karla Michaela. Paul Günther byl jako otec tří synů bojujících na frontě pokládán za zasloužilého říšského občana, což mu umožnilo získat r. 1943 znovu funkci správce statku – dva jeho synové také přišli na východní frontě o život. Skeptičtější zřejmě byly děti Stefana von Bornemisza-Stolnikowich (který byl v té době už po smrti a byl posledním členem rodiny von Levetzow uloženým do zámecké hrobky) – získaly po otci jugoslávské občanství, a aby synové nemuseli narukovat, nechávali se zapírat.

Je těžko říci, kdy Karl Michael von Levetzow pochopil, že národní socialismus je téměř protikladem toho, o čem snil jako student, a je možné, že to nepochopil vůbec. Když se

fronta přesunula na jižní Moravu a byla nařízena evakuace německých obyvatel, využil té možnosti Paul von Levetzow s manželkou i dcerou a zachránil si tím život. Karl Michael neuposlechl a ve svém hustopečském bytě zůstal, protože si zřejmě nebyl vědom nebezpečnosti svého jednání. To se mu stalo osudným: v prvních květnových dnech byl zatčen, uvězněn v internačním táboře na Kounicových kolejích v Brně a mimořádným lidovým soudem odsouzen jako vlastizrádce. Podmínky ve věznici na Mírově, kam byl převezen 12. 9., nevydržel starý pán ani měsíc: jeho úmrtní list byl vystaven 6. 10. 1945.

Rodina Marie Aglae Theodory von Bornemissza-Stolnikowich na zámku také zůstala, a než byla koncem roku donucena emigrovat, dožila se strašlivých událostí při průchodu ruské fronty. Divácký lihovar výrazně podlomil morálku ruského vojska a vojáci vyplenili jak zámek, tak i kapli a hrobku svatých Andělů strážných. Podle dobových svědků však horší část viny na tehdejších událostech nesli diváctí Češi, kteří patrně v rakvích hledali šperky a současně se mstili za příkoří protektorátu a války: fyzické pozůstatky všech 12 členů diváckých aristokratických rodin z horní i dolní krypty byly volně poházeny po zámeckém parku, takže vznikla problematická hygienická situace, která byla provizorně vyřešena velmi nepietním způsobem: ostatky byly volně naházeny do zdemolované hrobky a ta byla zazděna.



Původní a současný stav kaple sv. Andělů strážných

Zpustlý zámek po tři roky využívala **Kongregace sester sv. Cyrila a Metoděje**, která dnes sídlí na Velehradě, než jej byla nucena po komunistickém převratu předat učňovské internátní škole. Roku 1958 se pak uskutečnil převoz ostatků z hrobky na divácký hřbitov, ale opět dramatickým způsobem: převoz dostali za úkol učni, kteří byli tehdy na zámku ubytováni, ti se k odpuzující fyzické práci opili a situace z roku 1945 se prakticky zopakovala. Zbylé pozůstatky byly však přesto uloženy ve společném hrobě na diváckém hřbitově.

Petr Peňáz, 25. října 2020

Maryša podle pravdy

Jan Peňáz 2. 10. 2020

Bratři Mrštíkovi napsali ve stejnojmenném realistickém dramatu, že Maryša svého o mnoho let staršího manžela nakonec otrávila. Skutečnost však byla jiná, než jak ji sourozenci Alois a Vilém popisují. Felix Turek z přífařených Těšan čp. 39, pětatřicetiletý vdovec se třemi dětmi, si vzal 6. června 1888 svobodnou jednadvacetiletou Marii Horákovou z čp. 19, nar. 4. 11. 1867, které říkali Maryša. Felix Turek měl se svou první manželkou Annou roz. Lízalovou celkem 5 dětí: Martin (1879-1950), Marie (1881-1883), Josefa (*1883), Julie (*1885), Anna (1887-1887). Na Maryšu si sice myslel ani ne o rok starší Šimon Petlák z č. 15, nar. 19. 1. 1867, který byl v té době na vojně, a ani jí asi nebyl lhostejný, ale je možné, že jí ženicha vybrali rodiče. Vypráví se, že jí bylo líto, že nemůže jít na svatbu v bílých šatech jako poctivá nevěsta, protože tenkrát prý bylo přikázáno, že ta, která si bere vdovce, musí mít šaty tmavé.

Když však Maryša v moutnickém kostele slíbila před Bohem svému muži věrnost, také ji zachovala. Třicet devět roků spolu klidně žili a měli ještě sedm dětí, z nichž čtyři zemřely velice maličké: Marie (1889-1889), Marie (*1890), Hedvika (1892-1893), Pavel (1894-1895), Filip (1896-1950), František (1898-1941), Pavel (1901-1902). Snažila se být dobrou matkou všem dětem, vlastním i nevlastním. Vypráví se, že těm nevlastním dcerám (Josefě a Julii) osobně žehlila kroj na hody, aby nikdo nemohl říci, že je zanedbává. Své vlastní dceři Marii při tom říkala: „Až ty půjdeš na hody, budeš si to už dělat sama.“ Manžela dochovala do smrti a přežila ho o šestnáct let.

Realisté Mrštíkovi poskládali své drama ze tří událostí, které se však odehrály na různých místech. Právě někde v okolí Těšan slyšeli, jak na muzice křičí opilý voják, jehož děvče si mělo brát někoho jiného: „Stejně ti za ňó budu chodit!“ V černé kronice se zase dočetli, že v Brně odsoudil krajský soud ženu, která otrávila svého muže. A když viděli, že si starší vdovec z Těšan bere mladé děvče, usoudili, že to musí dopadnout špatně. Nenapadlo je, že s pomocí Boží se dají zvládnout i těžší situace, asi neuvažovali o lidském svědomí a silé milosti. Napsali drama, které se nazývá realistické. Přitom z Turka udělali Vávru, z Horákových Lízalovy, ze Šimona pak Francka. Pouze v devátém výstupu druhého jednání nechali jediný pravdivý údaj: že do kostela v Moutnicích to z Těšan není daleko. Po silnici je to pravdu jen 2,4 km. Vše ostatní je vymyšleno.

Zlé jazyky tvrdí, že Alois Mrštík, který učil krátce v Těšanech (od roku 1889 až do důchodu učil v Divácích), se tím pomstil za to, že Maryšin otec nechtěl dát svou dceru za ženu. Slyšel jsem, jak jeden starý občan vzpomínal, že jako dítě při prvním veřejném představení Maryši v Moutnicích seděl na zemi před lavicemi. Tam slyšel, jak si babička Turková, která seděla v první řadě, povzdechla: "To ze mě pan hočitel neměli dělat."

Je zajímavé, že Maryša přežila i Francka, který si vzal slečnu Sýkorovou. Byl pohřben nedaleko od jejího manžela a vypráví se, že Maryša se chodívala modlit k oběma hrobům. Po její smrti nechaly děti, které na maminku ani na tatínka nedaly dopustit, vyřýt na pomník nápis: „**Napsáno drama, prožito větší.**“ Oba hroby na starém těšanském hřbitově hned vedle hlavní silnice jsou dodnes udržovány a navštěvovány.